

hagyománnyal, a két testvér halálos gyűlölködésével s ebből építette fel költeménye meséjét; kibővítette a két kúriát várkastéllyá, a két testvért két ellenséges családdá, a haragot pedig a romantikus korban annyira kedvelt vérbosszúvá. Így fejlesztette a készen kapott csiriből a zord fenségű költeményt, melyet Petőfi Salgóújvási és Arany Katalin-jával romantikus elbeszélő költészetünk legszebb és legjellemzőbb virágának mondhatunk. Talán akad majd valaki Fejérvár vidékén, aki akár a Vörösök történetéről, akár a költő élményéről bővebbet is tud.

Tolnai Vilmos.

A HERCEGPRIMÁSOK ÉPÍTKEZÉSEI ESZTERGOMBAN. Esztergom, a magyar katholicizmus ősi székhelye, melyet egy XVIII. századi érseki oklevél a hit várának, az ország szívének, a magyar Jeruzsálemnek nevez, alapításától kezdve századokon át szimbólikus erejével uralkodott a magyar kulturális életben. Magyarország hercegprímásának egyházi és politikai hatalma biztosította domináló jelentőségét és az egyes egyházfejedelmek egyéni hajlama tudományos és művészi központtá alakították.

Esztergom fejlődésének kezdetei visszanyúlnak a római korba (Hadrianus). Akkor alakult ki az a katonai középont, amely a népvándorlás viharai között is megőrizvén fontosságát, alkalmassá tette arra, hogy az utolsó magyar fejedelem, Geyza, lakhelyül válassza. Fia, Szent István pedig, aki itt koronáztatta magát királlyá, az első magyar érsek ség székhelyévé emelte, amellyel megvetette későbbi nagy jelentőségének alapjait és megszabta fejlődésének irányát.

A szent király gondoskodott arról is, hogy az új érseki rezidencia fényét műalkotások növeljék; hatalmas székesegyházat építtetett, amelynek gondozása, restaurálása, majd pedig teljes újjáépítése volt a primások építészeti tevékenységének legfőbb célja egészen a XIX. századig. Az az ősi templom a XII. században egy tűzvészben elpusztult, úgyhogy e kor művészi viszonyairól csak az ú. n. István-kápolna változatos kiképzéssel bíró, román stílusú oszlopai alapján alkothatunk magunknak fogalmat.

A dómot 1195-ben Jób érsek pazar pompával restaurálta. Sajnos, ebből az épületből sem maradt fenn több a Porta Speciosa néhány töredékénél, amelyek azonban érthetővé teszik, hogy miért hívta a nép „szép templomnak“. Ebben az időben Esztergom fejlődésének egyik ragyogó korszakát élhette; Rogerius, váradi esperes, a későbbi spalatói érsek, azt írja róla, hogy „felülmúlja Magyarország minden egyes városát“ (Carmen miscabile).

Még fényesebb, még ragyogóbb napok vir-

radtak Esztergomra a XV. század második felében Vitéz János érseksége alatt (1465—72), aki pompás rónesszánsz várossá, jelentős kultúrcentrummá alakította. Nagyszerű palotát, függő kerteket építtetett magának, gazdag könyvtárt rendezett be, sőt még csillagvizsgálót is emeltetett. Esztergom jelentősége a XVI. század elején sem csökkent, sőt virágzásának tetőpontját érte el Bakócz Tamás alatt (1497—1521), aki olasz művészekkel készíttette el sirkápolnáját, a magyarországi rónesszánsz legszebb, legnemesebb emléket (1507), amely annyi pusztulás után is sértetlenül maradt fenn, talán, hogy a nagy firenzei építészek, Leon Battista Albertinek mély meggyőződéstől áthatott szavait bizonyítsa: „Merem állítani, hogy egy műalkotást semmi sem óv meg jobban az emberek erőszakosságától, mint a forma nemes méltósága és szépsége“. A kápolna mind alaprajzát (görög kereszt), mind felépítését tekintve, egyike a legegyszerűbbeknek. Architektónikus formái, a kamelfirozott korinthusi pilaszterek, Bakócz feliratával ékesített architráv, amely a félköríveken emelkedő gerezdes kupolát hordja, tisztán tükröztetik a firenzei quattrocento nemes, tartózkodó felfogását. Azonban némi eltérést jelentenek ettől a kissé tömött, de nem nyomott arányok, az erős plasztikájú kiképzés, amely a komoly méltóság benyomását kelti, mit fokoz a sötét vörös-barna márvány mély, meleg tónusa. E hatás komolyságát jótékonyan egyensúlyozza a leleményes, finom dekoráció és a könnyebb felépítésű, derűsebb felfogású fehér márvány Jltár, amely a fiesolei Andrea Verneci műve. Bakócz érsek mecénási tevékenységét és műizlését azonban nemcsak ez a kis kápolna hirdeti, hanem fényes bizonyosságát találjuk a naturalisztikus acanthus motívumokkal pazarul díszített antiphonaléjában, amely Zsigmond graduáléja, az esztergomi missale, valamint számos más értékes codex mellett az egyházmegyei könyvtár egyik főkéssége. E művekhez csatlakozik, mint a magyarországi rónesszánsz egyik legkiválóbb alkotása, Mátyás király világhírű kálváriája, amelyet jelenleg a műrekekben gazdag esztergomi kincstár őriz.

Amilyen ragyogó volt Esztergom sorsa a középkorban és a rónesszánszban, olyan szomorú lett a rákövetkező századokban. Bakócz halála után alig néhány évtizeddel később (1543) a törökök kezébe került, akitől végleg csak 1683-ban sikerült visszafoglalni. Esztergom a hosszú hódoltság alatt teljesen elvesztette jelentőségét, faluvá süllyedt olyannyira, hogy az esztergomi érsek és káptalan a törökök kiűzése után is még jó ideig nem térhetett vissza ősi székhelyére. A várost ekkor a különböző szerzetes rendek vették